

associació catalana
de sociologia

secció de sociologia de la s.c.e.j.e.s.
filial de l'institut d'estudis catalans

butlletí nº12

març del 1987

A la darrera reunió de la Junta es va aprovar un ambiciós programa d'activitats de l'ACS per aquest any. S'ha previst la realització de diversos seminaris amb participació de reconeguts sociòlegs d'altres països i la celebració d'unes jornades per a donar a conèixer l'aportació sociològica autòctona a l'anàlisi de la realitat del nostre país.

Aquest programa reflecteix l'activitat de l'Associació, però també un interès creixent per aprofundir en el coneixement sociològic.

Des de l'ACS volem aportar el nostre gra de sorra a la nova etapa de consolidació i institucionalització de la sociologia a Catalunya i animem les institucions i departaments universitaris dedicats al conreu de la sociologia a potenciar activitats que generin un ampli debat sobre els temes d'actualitat i d'interès per a la nostra disciplina.

Per la nostra part ens oferim per a col·laborar en totes aquelles iniciatives que vagin en aquesta direcció.

EL CONGRES MUNDIAL DE SOCIOLOGIA A NOVA DELHI

Nota informativa

Durant el mes d'agost de l'any passat se celebrà a Nova Delhi l'XIè Congrés Mundial de Sociologia, el primer que l'Associació Internacional de Sociologia (a la qual pertany l'Associació Catalana de Sociologia) reuneix al continent asiàtic. Aqueix Congrés ha tingut lloc quatre anys després del darrer, que fou a la ciutat de Mèxic.

Els Congressos Mundials són els esdeveniments professionals col·lectius més importants. Apleguen sociòlegs de totes les especialitats, i malgrat la gran quantitat de delegats que hi solen assistir, hom ha resistit sempre la temptació de fer congressos parcials o per especialitats. L'important és que tota la comunitat sociològica hi sia representada en un sol aplec.

Personalment vaig assistir-hi en la meua qualitat de membre del Comitè Executiu, membre de l'Assemblea i President de la nostra Associació. Per aquesta última raó vaig rebre un ajut substancial de la CIRIT per al viatge, que vull agrair ací en nom propi i de l'ACS.

Em plau de dir que el Congrés fou, en general, un èxit. Ho fou indubtablement per als col·legues indis d'altres indrets d'Àsia, que no sempre tenen l'oportunitat de debatre, discutir i comparar llurs recerques i resultats amb els occidentals, mentre que els darrers, sempre en termes relatius, aconseguixen viatjar amb més facilitat vers l'Orient. Tanmateix, les distàncies i costos de viatge es feren sentir. Així doncs, de les 3.300 ponències anunciades als programes se'n donaren menys de 2.000, a causa dels costos de viatge. Vingueren uns 2.500 delegats d'arreu del món, dels quals uns 1.100 eren indis. (El contrast amb Mèxic fou enorme per tal com en aquest darrer país es produí una "invasió" espontània de "congressistes" mexicans, molts d'ells estudiants). A Nova Delhi el control de participació i matriculació fou molt estricte. Els 60.000 dòlars assignats per l'Executiu de la ISA (la nostra caixa no donava per a més, i ens excloïa a nosaltres mateixos de cap ajut) per a viatgers de Països de l'anomenat III Món va donar un resultat excel·lent, però limitat. Uns 200 membres del III Món hi vingueren, però.

La representació dels països Ibero-americans fou prou no drida. El vostre President tingué la idea de llançar una Associació Ibero-americana de Sociologia, com a Secció de l'Associació Internacional, i en la línia de l'"Association de Sociologues de Langue Française", existent i molt reeixida. La idea fou immediatament recolzada pel President de l'Associació Internacional sortint, Prof. Fernando Henrique Cardoso, pel nou president, Prof. Margaret Archer, i per pràcticament tothom dels països afectats. Després dels esmentats, els primers signataris del text que vaig redactar foren el Prof. Orlando Fals Borda (Colòmbia) i Prof. Juan Linz (Yale University). El comitè promotor d'organització comprèn la Dra. Elisabet Jelin (Buenos Aires) per a Sudamèrica, la Dra. Maria Carrilho (Lisboa) per a Portugal, Cap Verde, Angola i Moçambic; el Sr. Sergio Contreras (Xile) pel Secretariat de l' AIS, i jo mateix, per l'Executiu de l' AIS, l' ACS i la FASEE. Hem rebut moltíssimes adhesions de tot arreu, inclús de membres i representants de l'Associació Llatino-Americana de Sociologia, que no hi veuen cap incompatibilitat. Esperem que aquesta associació, on totes les llengües ibèriques seran oficials, arribi a prosperar.

L'Executiu sortint havia ja decidit el trasllat de la seu de l' AIS, situada a Amsterdam, a un altre país. (Havia estat abans al Canadà i a Itàlia). Gestions del president de la FASEE i meves pròpies amb el Ministeri van aconseguir que s'instal·lés a Espanya, amb el suport del CSIC i un crèdit generós del govern central. Malgrat l'interès de l'Executiu per a la instal·lació a Barcelona, les autoritats espanyoles posaren com a condició el trasllat a Madrid. Ara hi és, en els locals del Consell, des del 1r de gener de 1987.

Per encàrrec del Consell Federal de la FASEE i de l'Associació Catalana vaig presentar la candidatura provisional d'Espanya per al proper congrés Mundial, el XII, que se celebrarà abans de 4 anys. Els iugoslaus presentaren Belgrad. L'Assemblea s'inclinà força per Espanya, i particularment per la Costa Brava, on hi podria haver suport acadèmic de les Universitats catalanes. L'Executiu es reuneix a Tours, França, al març d'enguany, i caldrà refrendar l'oferta, cosa que no es pot fer sense promeses formals de les autoritats espanyoles.

Les meves tasques d'organització i representació al Congrés de Nova Delhi m'impediren una participació intensa en les feines científiques, sens dubte les més importants del Congrés. És per això que no puc jutjar-ne el resultat, tan bé com ho podrien fer d'altres. Tanmateix, hom pogué constatar una continuació de la internacionalització de la disciplina i un augment de l'eclecticisme metodològic. Ni en la meua pròpia secció de recerca ("L'Estat i els moviments obrers") ni en d'altres que vaig aconseguir d'anar vaig percebre conflictes ideològics notables. Això no vol dir que hi hagi consens, més aviat diríem que s'ha incrementat la tolerància i el pluralisme metodològic. El més notable, em sembla, és l'augment de qualitat científica a països on abans era molt fluixa.

Els catalans que hi assistiren que, al meu parer, no foren pas massa, inclogueren, a més de sociòlegs, alguns historiadors, especialistes en relacions internacionals, i comunicòlegs, la qual cosa sempre és important, car la nostra disciplina es beneficia de la participació activa dels qui no són estrictament sociòlegs.

Personalment, desitjaria que la celebració d'un Congrés de Sociologia als Països Catalans considerés la possibilitat d'una representació nodrida i coherent en el proper XII Congrés Mundial, que hi fes sentir la nostra presència i identitat, tant si se celebra a casa nostra mateix -raó de més- com si és en un altre lloc. El més probable és, en tot cas, que sia a Europa.

Salvador Giner
President de l'A.C.S.

PRESO I COMUNITAT
LA RECERCA SOCIOLOGICA SOBRE LA INSTITUCIO PENAL

Introducció

Del 10 al 13 de desembre ha tingut lloc a Barcelona un esdeveniment de considerable importància: les primeres jornades penitenciàries de Catalunya organitzades per la Generalitat de Catalunya, a través del Departament de Justícia i a cura del Centre d'Estudis i Formació: com a entitats col·laboradores hi figuraven l'Ajuntament de Barcelona, la Diputació Provincial, la Mútua General de Seguros i l'Assemblea Provincial de la Creu Roja.

Val a dir d'entrada que el muntatge organitzatiu de les sessions va ratllar la perfecció, només encoberta per la manca de seguiment dels horaris prevists. No sé per què tot el que s'organitza en aquest país ha de venir marcat sempre per la relativitat dels horaris de les programacions: això desemboca fatalment en unes pèrdues de temps considerables i acaba donant la sensació de manca de seriositat i de dèficit greu en la motivació que presideix el centre de la problemàtica que es pretén afrontar.

L'estructura del Congrés es basa fonamentalment en tres paquets o formalitats diverses de trobades i discussions: unes ponències que recobrien quatre àmbits ("La pena de presó: la seva dimensió jurídica", "La presó: un àmbit institucional", "La presó oberta a la comunitat: diferents alternatives" i "El retorn a la comunitat"), quatre seminaris amb la participació d'un especialista nacional o estranger ("Poder judicial i sistema penitenciari" amb Antonio Doñate, President de l'Audiència Provincial de Barcelona; "Funcions i funció del personal penitenciari" amb Gaetano de Leo, professor de criminologia a l'Institut de Psicologia de la Facultat de Magisteri de Roma; "Presó i ciutat: problemes socials i imatges recíproques", amb Roberto Bergalli, professor titular de Dret Penal i Criminologia a la Universitat de Barcelona i "El tractament en medi obert a França" amb Nicole Maestracci, magistrat i responsable del Servei de Tractament en medi obert de la Direcció de l'Administració Penitenciària del Ministeri de Justícia de França) i tres conferències magistrals a càrrec de Josep-Xavier Hernández, Director General de Serveis Penitenciaris i de Rehabilitació del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya ("Present i Futur de la Institució Penitenciària"), Robert Ross, psicòleg i professor del Departament de Psicologia de la Universitat d'Ottawa ("Rehabilitació a les Institucions Penitenciàries: què significa?") i Nils Chirstie, professor de criminologia de la Universitat d'Oslo ("L'execució penal: realitat i interrogants").

Ni cal dir com el plantejament de la trobada era extraordinàriament interessant i àdhuc llaminer per als estudiosos del tema. I hom pot dir que gràcies a Déu que intenten asseure's en una mateixa taula juristes, pensadors i treballadors socials per tal de tractar amb profunditat una temàtica que incideix tan directament sobre l'estructura social amb la singularitat que, d'una manera o altra, la institució penal afecta directament amb més o menys agressivitat a totes les comunitats que hi ha al món.

Les primeres jornades penitenciàries de Catalunya em serveixen únicament de pretext per a fer una reflexió entorn del problema. Cal constatar que des de l'àmbit de la nostra disciplina sociològica aquesta és una problemàtica sobre la qual la producció sociològica és ostensiblement deficient. Entre els nombrosos assistents, només hi havia dos sociòlegs: un que treballa a Victòria-Gasteiz al País Basc i el que signa aquest paper. Val la pena, ja que hi ha l'oportunitat per a fer-ho, de posar en connexió de tots els nostres associats les coordenades d'una reflexió sociològica que, almenys a nivell de desig, pugui despertar vocacions vers un tema que tan directament qüestiona la nostra vida col·lectiva i les nostres relacions socials; no es poden deixar a l'oblit qüestions tan fonamentals que incideixen de manera directa en la nostra quotidianitat: la política criminal i la concepció de la seguretat ciutadana tan manipulada socialment i política segons el pèndul dels interessos de les classes dominants ho dicti. Prou de llegir, anem a pensar.

1. La institució penal és a l'encreuada d'una gran contradicció

Els texts fonamentals entorn de la presó, m'imagino que són prou coneguts. D'una banda, hi ha el treball històric de Michel Foucault (Vigilar y castigar, Mèxic, siglo XXI, 1976) que resitua el càstig dintre les coordenades de la història del poder; d'altra banda, hi ha l'extraordinari treball de Darío Melossi i Massimo Pavarini (Cárcel y fábrica. Los orígenes del sistema penitenciario, Mèxic, Siglo XXI, 1980), que intenta fer-nos veure la correlació entre sistema i producció i institució penal. Evidentment, hi ha més materials que toquen directament o indirectament el tema; però tampoc es pretén aquí i ara fer un balanç bibliogràfic, sobretot, perquè la presó ha estat abordada generalment per disciplines ben diferents a la nostra, singularment la psicologia, el dret i la política criminal.

a. La llei penal i els seus imperatius

Des de la Constitució (art. 25) fins a la Llei General Penitenciària (art. 1), la institució penal és essencialment el lloc de la recuperació, de la regeneració, de la reinserció en la societat. És el que els juristes en diuen el "mandat constitucional" i, per tant, o la presó serveix per a aquesta alta missió o esdevé per ella mateixa un lloc inconstitucional. Ja sabem què passa quan hi ha un conflicte d'inconstitucionalitat en qualsevol forma o entitat de la nostra vida col·lectiva; immediatament cal replantejar els termes de la seva essència perquè no hi pot haver res que contradigui els principis legals que li donen forma.

Els imperatius de la llei són intransigents i és necessari que sigui així, altrament no hi ha forma de garantir els drets i les seguretats dels ciutadans. La llei juga el paper de les garanties i, sense aquestes, no hi pot haver vida col·lectiva estable. Heus aquí un camp extraordinàriament fecund per a la sociologia: precisament és l'anàlisi dels factors socials determinants en la confecció de les mateixes lleis. La sociologia jurídica té per objectiu l'anàlisi i interpretació de la relació de les lleis amb el sistema social dominant i la gènesi social d'aquestes mateixes lleis.

b. La institució penal i les seves exigències

El jurista dorm tranquil quan ha aconseguit definir la realitat social a través dels articles d'un text legal. Com veurem posteriorment, aquesta és una comoditat falsejadora de la mateixa realitat i es troba a l'origen d'unes considerables situacions de patiment i d'angoixa.

Però, de fet, la realitat de tota vida institucional ens parla amb els llenguatges semàntics compresos en la idea de totalitat absorbent (Edwin Goffman, Internados. Ensayos sobre la situación social de los enfermos mentales, Buenos Aires, Amorrortu, 1970) (1). La capacitat d'anul·lació i de simbiosi que genera tota institució en la persona que ha estat internada, té un poder d'assimilació extraordinari arribant fins a les esferes més personals i íntimes de la mateixa existència quotidiana. El reclus no vindrà definit solament en el context del que pot fer o deixar de fer, sinó vindrà identificat socialment en el sistema de relacions socials que la mateixa institució total imposa; en certa manera, àdhuc deixarà d'ésser ell mateix per tal d'adoptar elements d'identitat propis i específics de la institució tal com venen donats per una regimentació i una burocratització extremes de les mateixes relacions socials a l'ensem regimentades i burocratitzades.

D'aquesta pressió institucional no se n'escapa ningú que es trobi dintre de les fronteres espacials i temporals de la presó; el funcionari o l'interventor social dintre de la presó, també patirà d'aquest sistema de relacions fictici i regimentat. Tota la seva vida ve marcada per aquesta situació anòmla i la seva actuació es troba determinada per la necessitat de crear un clima adient a fer complir la norma institucional. Encara que no ho tingui clar.

La disciplina normativament exigida és el punt central en què s'articula tota relació social en el si de la casa: uns per a fer-la complir i els altres per seguir-la cegament. Des d'aleshores, hi ha un complicat sistema de gratificacions i penalitzacions, de premis i càstigs, que articulen totes les comunicacions entre les persones en una dinàmica incomprensible pel que ve de fora, puix que per a qualsevol permís o exempció cal redactar una instància, una sol·licitud escrita que haurà de trascórrer el circuit d'un sistema tremendament jerarquitzat i corporatiu fins atènyer la instància suprema que es troba investida pel poder suficient per a donar el vist-i-plau que permeti viabilitzar els requeriments ansiosos de la petició.

Tot plegat, ja ho he dit, vist des d'una perspectiva forània i exterior a la institució, es presenta com a força incomprensible. Es tracta d'una vida mediatitzada per la formalització, i tot plegat té una fesomia que s'assembla massa al quarter

(1) El subtítol de la traducció italiana és més il·lustratiu del que aquí volem dir: Les institucions totals: els mecanismes de l'exclusió i de la violència.

i a les formes d'actuació corrents entre el món militar (marcat per l'honor i la disciplina com a segells més característics).

Això genera un infantilisme extraordinàriament fort en els contactes quotidians i és per això que no són estranys els que Goffman en diu "ajustaments secundaris", que són com una estructuració de regles de vida paral·leles que, a l'ensem que donen un sentiment de recuperació d'una certa llibertat i d'autonomia personals, permeten fabricar-se un mínim de vida pròpia amb uns avantatges secundaris molt avaluats en el context de la institució: es podran rebre més cartes que les autoritzades, es podran tenir més visites que les autoritzades, es podrà tenir més accés a l'alcohol i a la droga, etc. etc. Tot és un problema de saber comportar-se salvant unes apariències mínimes (el seguiment d'un reglament) i de saber guanyar-se l'amistat del funcionari o del treballador de la casa donant l'aparença de servilisme i de fidelitat incondicional als mateixos objectius de la institució. Tot és un problema de supervivència.

c. El funcionari, el tècnic i el treballador social enmig de la contradicció

En el context que acabem de transcriure ràpidament, ja es pot veure la distància infinita i insalvable entre les intencions imperatives de la llei (la resocialització) i la dinàmica desestructurant de la vida quotidiana institucional (la realitat de la presó).

En un esforç extraordinàriament lloable pels gestors mateixos de les presons de Catalunya i amb el desig legítim de donar complement efectiu a un reglament penitenciari que no s'havia acomplert mai, han començat a néixer uns complexs sistemes de professions que pretenen intervenir dintre la mateixa institució per tal de donar contingut a l'anomenat mandat institucional: el criminòleg, el psicòleg, l'educador, el mestre, etc. Aquestes professions s'afegeixen als tradicionals funcionaris (que algú anomena carcellers) que cada vegada més tenen l'exclusiva missió d'obrir i tancar portes i ésser els garants de l'ordre i la disciplina institucional.

Aquestes noves professions s'agrupen en comissions de treball, anomenades "comissions de tractament", la missió de les quals és la de treballar directament amb les persones recluses per tal d'ajudar-les en el procés personal de reinserció social. Hi ha, doncs, qui s'ocupa de la vigilància i hi ha també qui s'ocupa de la regeneració o recuperació social de les persones internades a la presó; les funcions són diverses i els estaments també són diversos: estan en funció de la preparació d'estudis i d'un currículum acadèmic reglamentat prescrit. Això no treu que, malgrat els esforços reals que es fan i malgrat les formes canviants que comencen a generar-se, la institució penal a Catalunya segueix patint dels mateixos problemes que denunciava Goffman ja fa uns anys. Què és el que passa realment?

Fa un parell d'anys, el Centre d'Estudis i Formació de la Conselleria de Justícia em va demanar de formar part d'un tribunal per a la promoció d'un sociòleg dintre de les presons de Catalunya. La plaça va quedar deserta perquè no es va presentar ningú: fidel reflex de la mala imatge que transmet inconscientment la institució penal, àdhuc en uns moments en què la feina no és pas fàcil. Ni en un país com el nostre on sembla que la sociologia desgraciadament està de moda, encara no s'ha descobert la importància i la rendibilitat del sociòleg i, quan una empresa (encara que es tracti de l'Administració) en fa la sol·licitud, no hi ha ningú que s'hi presenti.

Es bo, doncs, entendre què és el que hi ha darrera d'aquesta contradicció i quina façana amaga l'estructura social que la determina: és el que ens proposem fer en aquestes línies que segueixen.

2. El poder de la llei i la llei del no-poder

a. Les ficcions de la justícia i la seva inoperància

Dèiem més amunt que el jurista s'adorm o dormita tranquil mentre la llei proclami uns grans principis que, de manera discutible, satisfan les apetències de la demanda social. A l'home de lleis no li interessa massa saber si aquests principis tan ostentament proclamats s'acompleixen o no en la realitat: l'única cosa que el satisfà a bastament és que això estigui contingut en els termes d'un article qualsevol de la llei.

Per altra banda, també és cert que la llei és necessària, altrament, difícilment podríem parlar de collectivitat integrada i la vida en societat seria la llei selvàtica del "campi qui pugui". I entre la necessitat de la llei (el que els polítics diuen un "estat de dret") i l'absolutisme de la llei (constructora de realitat per si mateixa), hi ha la gran contradicció en els mateixos termes.

Es així, doncs, que si els texts legals diuen "tots som iguals davant la llei", malgrat que la realitat i els fets ens facin descobrir la desigualtat, el magistrat resta tranquil davant la proclama legal. I si els texts legals diuen "la presó és un lloc de reinserció", malgrat la dimensió desestructurant i el poder d'inducció al delicte de la institució penal, el jurista es desenten absolutament dels dictats i anàlisis de la mateixa realitat. Estem clarament en l'àmbit del que ja en diuen ells mateixos "la ficció de la llei" i, per tant, des del punt de vista de la nostra disciplina, podem parlar de la mentida i l'engany portat per la llei a través d'aquestes constants i permanents ficcions.

De de la sociologia, hi ha un equívoc indiscutible quan es vol analitzar la realitat criminal o delictiva a partir de les dades de la fiscalia o dels resultats dels processos judicials; hom s'exposa a analitzar més les formes del procés de control social formal que la mateixa realitat empírica, precisament perquè aquelles ficcions jurídiques travessen d'un cantó a l'altre tot el sistema penal i àdhuc tot el sistema de la política criminal.

Però el cert és que en una democràcia que, tal com pretenia el baró de Montesquieu, maté una clara separació de poders, el poder judicial és una de les tres branques que determinen l'actuació i la guia de la vida colectiva. El sistema de la política criminal està investit de poder i, per tant, les seves determinacions i les seves sentències engendren ordres definitives i acaben constituint regulacions i normes de vida colectiva. Estem ara a l'esfera alta de la dominació.

b. La identitat social de l'interventor social

Massimo Pavarini en un article que per la seva profunditat teòrica val la pena de recordar (Fuera de los muros de la cárcel: la dislocación de la obsesión correccional, a Poder y Control, número 0), deixa evident la funció última del control institucional i alternativa d'actuació com el segrest de les contradiccions socials. Qualsevulla intervenció és sempre un lloc de pràctica de l'exclusió per tal de satisfer una instància disciplinària i, per tant, servei per a reafirmar el principi d'autoritat dintre d'una elevada autonomia de la forma jurídica.

Tot procés d'humanització del sistema criminal es troba davant d'aquesta autonomia i, malgrat tot, sempre serà, per raons utilitàries, una economia política del sofriment legal en tant podrà garantir millor l'ordre social.

El funcionari, l'assistent social, el mestre, el psicòleg, el sociòleg, el funcionari i tota persona implicada en aquesta tasca es troba immersa en la tensió vital entre la racionalització jurídica que prové d'una de les formes del poder i la racionalització assistencial que s'interessa essencialment per la persona i les seves necessitats més urgents condicionades i incloses dintre dels paràmetres de vida i de relacions socials que són pròpies d'aquesta persona. La identitat social i professional del que jo anomeno l'interventor social viu també empresonada en els estrets límits de la institució penal. La contradicció suara esmentada no és pas fàcil de resoldre i és causa de dues coses que es realitzen de manera indefectible: una profunda frustració en la seva mateixa actuació i una actitud de desànim que només es pot trobar compensada per la tranquil·litat de pensar constantment que aquesta és la seva feina que té el seu lloc garantit i permanent pel fet de trobar-se dintre l'escalafó del funcionari.

I és que el problema del treballador social va més lluny en cara: no es pot implicar en la feina que porta entre mans. La institució fa el requeriment d'una intervenció tècnica i tecnificada i no té tan sols el poder discrecional de tenir una actuació concreta que respongui als seus sentiments. És la fredor de la demanda institucional concreta i és la funció entesa dintre dels límits del que l'ordenament aconsella. Fora d'aquests límits és, almenys, una imprudència temerària. La regimentació i la burocratització de la institució penal porta les seves exigències més enllà del que humanament és desitjable i esperable; el poder de la presó, en estreta dependència del poder judicial, cobra tota mena de poder a aquell que té una actuació sota la se-

va petxa. No queda més alternativa que sublimar la castració, o tancar-se en l'anar fent funcional, o desistir de treballar a l'interior de la institució total i buscar-se feina en una altra banda.

Es per això que sempre he proclamat la necessitat de reciclatges periòdics i intermitents per als treballadors socials necessitats com es troben de respirar d'altres aires i de desmarcar-se així d'una feina quotidiana que, si res més no, té l'enorme virtualitat de sembrar el desconcert i el desànim entre els mateixos actors. La feina és dura, inhumana, violenta, cruel, aspra, difícil, penosa, incoherent, densa, inelàstica i tots els qualificatius que hi volgueu afegir. Desgraciadament, en la meua pràctica professional he pogut contemplar com la gent es crema i s'ofega tant si treballa en medi tancat com en medi obert. I hom acaba pensant que només la força suplementària que dóna el fet de pertànyer a un món funcional pot explicar la permanència continuada durant llargs anys a la mateixa funció. És així d'obscura i real la situació del treballador social.

El dilema profund en el que es debat és precisament el de la dependència del poder judicial que impedeix i coarta tota actuació que, segons els seus propis coneixements de la realitat, és el que convé en un moment determinat i en unes circumstàncies determinades.

Posaré un exemple que em penso que il·lustrarà a bastament el que pretenc dir. En una institució de menors, tancada i disciplinàrment ben lligada on els nois internats compartien el seu temps entre l'escola, els tallers i l'esbarjo, els educadors de la casa intentaven generar una dinàmica grupal interna que facilités la comunicació, l'intercanvi i la vida col·lectiva. Però es trobaven en la contradicció constant que, quan havien aconseguit de crear un clima positiu i favorable entre els nois, el Tribunal de Menors canviava la decisió presa sobre els nois i ordenava la reintegració a la família, un canvi de residència o el passatge a un tractament en medi obert.

El desconcert dels qui s'ocupaven dels nois era immens i la queixa explícita era forta: quan semblava que encarrilaven les coses, el magistrat dels menors, basant-se únicament en uns expedients, prenia una decisió que en definitiva anava directament contra les conveniències del mateix intern.

Es per això que he titulat aquest apartat amb aquest significatiu joc de paraules: el poder de la llei es troba enfrontat a la llei del no-poder. La identitat social i professional del treballador social es troba dramàticament condicionada i contradita per les decisions dels qui tenen efectivament les rendes del poder que, en darrer terme, actuen sota l'imperi de la ficció legal.

Aquesta temàtica exposada així cruament i sense matisos, es va deixar sentir a la taula rodona final de les primeres jornades penitenciàries de Catalunya. Hi participaven simultàniament els tres conferenciants: un alt representant de l'administració, un psicòleg que ha fet esforços considerables de generar una dinàmica resocialitzadora a les presons del Cadadà i un criminòleg que és un pensador molt destacat entorn de la situació real de les

presons de Noruega. Les intervencions dels qui hi érem presents van girar quasi sempre entorn del dilema difícil entre poder judicial i treball social. Hom té la impressió que és aquí on radica el fons de la problemàtica, tota la problemàtica.

En aquests moments hi ha certes actuacions que, si es porten a terme a nivell experimental, és degut a la bona voluntat d'alguns jutges. Robert Ross va arribar a dir que era més fàcil canviar la mentalitat dels reclusos que la dels jutges i Nicole Maestracci, parlant de noves experiències alternatives a la presó a França, va indicar el bon acolliment que havia tingut la iniciativa entre l'opinió pública francesa al costat de la considerable desconfiança dels mateixos jutges; va arribar a insinuar que per al jutge és molt més fàcil tancar a la presó que responsabilitzar-se del seguiment d'un determinat tractament: de fet, tancar a la gent a la presó és una actitud molt més còmoda. I Nicole Maestracci digué això des del seu punt de vista de magistrada.

Conclusió

No puc negar que al terme d'aquest escrit tinc una certa mala consciència d'haver deixat massa coses al tinter. És clar que el punt de partida era el tema de presó i comunitat; però la veritat és que l'aportació feta suposa una petita espurna dintre del context de la roda del circuit penal.

Cal comprendre la globalitat del sistema penal, des de la policia com a institució (tema tanmateix ben poc abordat per la sociologia i, concretament, al nostre país només hi ha l'estudi de Juli Sabaté i algun altre), el sistema de justícia (que dintre de la sociologia de les professions ha estat abordat a casa nostra per Angel Zaragoza) i la pràctica de la intervenció social (que ha fet vessar molta tinta encara que no sempre des de la perspectiva sociològica). Jo m'atreveixo a insinuar que les consideracions que precedeixen sobre la presó afecten directament a totes les instàncies del sistema penal. I per al lector més interessat recomanaria els escrits de Pierre Lascoumes que, des de la seva tesi doctoral, s'ha revelat com un gran analista de les contradiccions del treball social.

A casa nostra hi ha una publicació amb dos volums (Bergallí, El pensamiento criminológico, Barcelona, Península, 1983, Col·lecció Homo sociologicus, números 28 i 29) que té la virtut doble d'ésser una importantíssima aportació al pensament global d'aquestes qüestions i, per altra banda, té una dimensió sociològica interessantíssima malgrat que els seus autors provenen del camp del dret. Em crec en l'obligació de recomanar insistentment aquests texts per tal de no deixar buits ostensibles que m'intranquillitzen.

La història de la humanitat és la història dialèctica dels modes de producció; però aquesta seqüència de fets també queda inscrita en la història de la brutalitat humana. quan es va inventar la presó es va avançar qualitativament d'una manera considerable, puix que suposava un càstig sobre la llibertat per causa de la mesura d'un temps arbitrari legalment prescrit.

Això posava un terme a les sentències executades a la plaça pública enmig de considerables sofriments pel poder intimidant de l'espectacle en tant que podia conduir la gent a aprendre exemplarment la lliçó i això suprimiria el poder contaminant de la desviació pertorbadora de la pau pública.

Però ens trobem ara que, mentre el poble reclama seguretat ciutadana, no tenim socialment més resposta que la institució penal. I no fa tant temps que el jutge de Mataró ens confiava: "Per als adults, només tinc la presó i aleshores se'm tornen delinqüents".

Raimon Bonal
Fundació Jaume Bofill

CRÒNICA DEL SEMINARI SOBRE "COOPERATIVISME I OCUPACIÓ"

Els propassats dies 2, 3 i 4 de desembre de 1986 va tenir lloc a Barcelona un Seminari sobre "Cooperativisme i Ocupació", organitzat per l'Institut d'Estudis Socials. L'objectiu del Seminari era tractar com des del cooperativisme s'afronta el complex problema de l'atur, tot analitzant l'aportació quantitativa i qualitativa de les cooperatives a la creació d'ocupació. S'oferí un marc en el qual es pogués analitzar el paper de les cooperatives de treball associat a l'hora de crear ocupació en la conjuntura de reestructuració del marc econòmic i industrial.

Inaugurà el Seminari Josep Castaño, Director de l'Institut per a la Promoció i la Formació Cooperatives, explicant l'objectiu genèric del seminari dins del conjunt d'activitats que l'Institut està potenciant per tal d'anar oferint espais de debat sobre la realitat del moviment cooperatiu a Catalunya.

Seguidament Jordi Estivill, Director del Gabinet d'Estudis Socials, va presentar la primera ponència que, sota l'enunciat "Vell i nou cooperativisme davant la crisi", delimità el marc sota el qual s'ha generat l'actual fenomen del cooperativisme de treball associat i subratllà les característiques i especificitats del cooperativisme present, enfront del cooperativisme de caire més tradicional, tot presentant algunes de les funcions que en l'actual conjuntura econòmica i social està complint.

El programa del dia 3 al matí va estar dedicat a la presentació de dues ponències a través de les quals es donà a conèixer unes realitats del cooperativisme de treball associat que s'estan desenvolupant en alguns països europeus: Vèneto (Itàlia), i Valònia (Bèlgica), Per parlar de l'experiència de Valònia va participar Jacques Defourny, responsable del Departament d'Economia cooperativa i Social del CIRIEC, el qual ens introduí

dins de l'actual renovació cooperativa que des de l'any 1975 té lloc a Bèlgica i en concret a la regió de Valònia; renovació que ell distingí del cooperativisme històric -bàsicament de consum a Bèlgica- en diversos aspectes: pel projecte original de l'empresa, la seva naturalesa i el seu funcionament. Són cooperatives que esdevenen instruments de creació i de defensa de l'ocupació i que són de naturalesa diversa de les cooperatives tradicionals belgues, que eren bàsicament cooperatives d'usuaris, mentre que les noves són cooperatives de treballadors formades i gestionades per aquells que hi troben un lloc de treball i que vinculen el projecte sobre la primacia del treball per damunt d'altres variables. Per al ponent, la credibilitat d'aquest fenomen de nou cooperativisme no s'ha de buscar en el seu pes qualitatiu i econòmic, sinó en l'experimentació social que representa i per la seva força simbòlica.

Posteriorment Paolo Gurisatti, col·laborador de la Fundació Corazzin de Venècia, a través de la seva ponència va donar a conèixer l'experiència que a la regió italiana del Vèneto s'ha desenvolupat en els darrers anys, tot remarcant els factors d'èxit de les noves empreses cooperatives que actuen en el sector industrial. Posà de manifest com generalment en aquest moviment cooperatiu existeix una mena de relació de causa-efecte entre l'estructura inicial del grup fundador i l'estratègia de l'empresa. És per això que segons ell es pot hipotitzar que existeixen característiques implícites en cada grup de socis fundadors que condicionen des de bon començament el comportament econòmic de l'empresa.

En la sessió de la tarda es va presentar l'experiència sempre mítica de Mondragón a través de José Ignacio Mora, assessor de relacions institucionals de Caja Laboral Popular (Lan Kide Aurrekia). En la seva ponència va fer un petit recorregut de l'experiència cooperativa, des dels seus inicis fins els moments actuals, per acabar posant èmfasi en la presentació de la seva estratègia present per fer front a l'actual transformació del sistema productiu i conservant el seu objectiu de mantenir i, fins i tot, augmentar els llocs de treball.

A continuació, un membre de la Federació de Cooperatives de Treball Associat de Catalunya, va presentar les línies d'actuació d'aquesta com un element de potenciació i mobilització del moviment cooperatiu a casa nostra.

En la jornada del dia 4, Manuel Ferrer Beltran, membre del Grup COOP del País Valencià, va presentar la ponència titulada "El finançament del cooperativisme". En ella va posar de manifest un dels problemes claus amb el qual s'han d'enfrontar les cooperatives de treball associat per tal d'aconseguir llur estabilitat i perduració, com és la dels recursos financers.

Després d'aquesta darrera ponència, es va celebrar una taula rodona amb el títol "Les cooperatives i l'ocupació", amb l'objectiu de reunir alguns dels promotors dels diversos tipus d'experiències cooperatives per tal de sotmetre a debat la realitat del moviment cooperatiu a casa nostra. Hi participaren

Ramon Salabert, representant de la Federació de Societats Anònimes Laborals de Catalunya; Pere Montaña, del Servei Municipal de Formació Cooperativa de l'Ajuntament de Sabadell; Miquel Mus, Director del Centre Ocupacional de l'Ajuntament de Sant Pere de Ribes; Joaquim Coromines, representant de la Cooperativa Ecotècnia, i Jaume Estrems, President de la Cooperativa Cristalleries de Mataró. En aquesta taula rodona es va posar de manifest la diversitat de lectures que hi ha sobre la realitat del cooperativisme de treball associat a Catalunya.

El Seminari va finalitzar amb unes paraules per part del Director General de Cooperació de la Generalitat.

Joan Berney i Albertí
Gabinet d'Estudis Socials (G.E.S.)

A JOSEP MARIMON

Amb profund sentiment de desconsol i la idea que la mort s'emporta els millors, els que han tingut, tenen i tindrien moltes coses a dir que, una vegada més, hom ha de redactar aquestes línies. Segurament, de les que més em costaran escriure, tan gran era la presència de Josep Marimon i tan gran és la seva absència actual.

L'home, les idees i la pràctica

Josep Marimon ha mort a Prada, en el Conflent, la Catalunya Nord on s'havia instal·lat feia uns pocs anys, impellit pel desig d'acostar-se al país i trobar un lloc de repòs per a la seva vellesa i la de la seva companya. Com a contratemps del que volia, una malaltia llarga i molt dolorosa d'aquesta li impedí el repòs físic. L'observació del que succeïa a Catalunya després de 1980, el desassossegava encara més.

Efectivament a Josep Marimon, en els darrers temps quan venia a Barcelona se'l veia cada cop més trist, més desassistit, més indefens davant d'un món que se li feia més impenetrable. Però, lluitador infatigable, de tant en tant una petita espurna illuminava els ulls blaus i humits, i la seva natural timidesa es transformava en aferrissada convicció.

Convicció de vell lluitador que havia participat en moltes de les pugnes que s'han donat en la primera meitat d'aquest segle a Catalunya. Creador de diaris i revistes, d'Associacions cíviques i d'entitats culturals, viu intensament el procés de conscienciació catalanista i política dels anys vint, des d'una posició clarament progressista per desembocar en els trenta en la creació del Bloc Obrer i Camperol. Deixem parlar a Marimon: "La creació del B.O.C. obeïa a l'intent d'atreure's la classe treballadora cap a les idees marxistes, combatent així la moderació social de l'Esquerra i l'apoliticisme de la

CNT..." Després, l'any 1935, lògicament va passar a militar en el POUM. A partir de 1936, collectivitzacions i guerra civil. Delegat de la Generalitat en l'empresa Sala i Badrines afirma "les collectivitzacions a Terrassa durant els primers temps van anar bé. La gestió administrativa va ésser sana... Però els problemes van venir per la progressiva escassetat de matèries que la guerra comportava". Marimon va haver d'anar a Extremadura a cercar, enmig de mil aventures, la llana que els faltava per a fer funcionar la fàbrica. L'abril de 1938 és mobilitzat i lluita en la 141 Brigada Mixta de la 11 Divisió. Camps de concentració francesos, separació de la família. II Guerra Mundial i represa difícil, intrincada de la vida laboral: pagès, hortolà, dispeser, arxiver d'empresa, representant... l'exili en suma.

A París, torna a poder viure amb la dona i la filla, s'estabilitza professionalment, i connecta amb el món cultural d'aleshores, sobretot amb Camus, del qual tradueix diversos llibres. Marimon, en hores de lleure, reemprèn la tasca intel·lectual, d'obrer de la intel·ligència. Catalunya i el moviment obrer. El moviment obrer i Catalunya són els dos subjectes als quals dedicarà els seus esforços fins la seva mort.

Josep Marimon i la Sociologia

Les relacions entre Josep Marimon i la sociologia es poden sintetitzar en tres paraules: mestre, assagista i col·laborador.

Efectivament, Josep Marimon, en els anys seixanta es va convertir en mestre d'una colla de sociòlegs catalans que en aquells bulliciosos anys anaven a la que apareixia com la Meca sociològica. A París ell va animar -no li agradaria que escrivís dirigir- diversos seminaris on participaven aquella gent jove àvida d'uns coneixements que Catalunya no podia oferir. La guerra civil, les collectivitzacions, l'estalinisme, les estructures socials i la identitat nacional de Catalunya... foren alguns dels temes que es discutien en aquelles febrils i sucoses sessions. Marimon, fins els nostres dies no ha deixat mai d'ésser mestre per a tots ells. Alhora, testimoni viu i reflexió crítica de la nostra societat.

Marimon s'havia format en la Terrassa obrera. A Can "Culapi" ja va prendre consciència del que ell anomenava la divisió social (1) sota la forma del tractament diferenciats als alumnes. Per a ell "recomanats", "vigilats" i "externs" simbolitzaven les tres classes socials, a les quals després dedicarà un llibre.

(1) Joan Alcaraz: "Josép Marimon dins un sac ple de raó". Revista "Al Vent", núm. 35. Novembre, 1980.

En el seu primer premi, resultat de la seva participació en un concurs literari en català convocat per l'Agrupació Regionalista, a l'edat de set anys, li regalen el llibre de Norbert Font i Seguí "Història de Catalunya". Com es veu, la preocupació per la història social li venia de lluny i no l'abandonarà mai.

El Centre Social, la Casa del Poble, el Casino del Comerç, la biblioteca Soñer i Palet, tots aquests centres de Terrassa veuen passar la seva figura de lector atent i primmirat, incansable. És interessant per a comprendre Marimon relatar l'anècdota següent: en la darrera de les biblioteques citades no li volen deixar llegir Voltaire, Rousseau, els enciclopedistes; lluny de conformar-se, escriu amb pseudònim una carta al diari "El dia". La premsa barcelonina se'n fa ressò i la biblioteca es veu obligada a fer desaparèixer l'índex de llibres prohibits.

Marimon va escriure molt. Articles polítics publicats a la "Campana de Gràcia", i en el "Crit" i "Full roig" revistes locals del B.O.C, articles d'actualitat en el setmanari "Terrassa" que va contribuir a crear, molts contes "La vida en doina", "A tota hora", "El temps i l'espera" o com el de "Nous combatents" amb el qual va guanyar un permís de quinze dies en plena guerra civil, alguna obra de teatre, aforismes i lletres de cançons per a Teresa Rebull, la seva gran amiga. Però la faceta que cal ressenyar ací és la de l'assaig. Així va guanyar diferents premis. El Salvador Seguí dels Jocs Florals de París el 1965, amb "Les lluites obreres en el segle XX", el de Marsella l'any 1967 amb "Contribució a l'estudi dels orígens de la societat catalana contemporània". L'any 1985 la revista Avenç (2) li publicava un article titulat "Una collectivitat industrial. Terrassa, 1936-1939", i l'any 1971 guanyava el premi de la festa del llibre de París amb "Les classes socials a Catalunya en el decurs de l'era industrial". Aquest va ésser publicat per Edicions Catalanes de París.

Aquesta darrera publicació mereix ésser ressaltada, perquè és una de les poques recerques sobre les classes socials a Catalunya. Marimon parteix d'una pregunta: per què va produir-se la guerra civil? Per contestar-la va emprendre una llarga investigació que només la mort ha pogut aturar. Ell mateix precisa aquest objectiu en l'advertència preliminar: "en aquest treball hem volgut estudiar l'avaluació de les classes socials a Catalunya partint dels inidics de la revolució industrial, o sigui mitjan segle XVIII". Explicar els esdeveniments a partir de la història de les classes socials és l'eix vertebrador del llibre de Marimon.

(2) Josep Marimon: "Una collectivitat industrial. Terrassa 1936-1939". Revista "L'avenç", núm. 82 Maig, 1985.

"En un pla menys vistent dels capítols de la història oficial, al marge d'aquest món de les èlites i dels magnats, hi ha el món dels més nombrosos: la gent de la terra, parcers, arrendataris, els pobres jornalers de la gleba; hi ha la gent de la ciutat.... els artesans, els bastaixos" (3). Marimon dedica tota la seva atenció a analitzar solidàriament l'evolució d'aquest món. Més endavant, en la pàgina 94, escriu "les condicions en què vivien i treballaven els obrers de les instal·lacions fabrils poden recollir-se en testimoniatges de metges i sociòlegs d'aquell període (tot i que aquest aspecte ha estat força negligit), els quals ens acosten a una noció de la vida infrahumana a què estaven sotmeses les famílies obreres que no tingueren a casa nostra el seu Dickens". Marimon, que va passar molt de temps a les biblioteques franceses (National de París, Perpinyà, etc.), aporta una gran quantitat de documents en el seu llibre, per demostrar les seves afirmacions i tracta de situar l'evolució de la societat catalana en el context de l'itinerari peninsular i europeu.

Per fi, hi ha una Marimon col·laborador, còmplice, animador d'unes ciències socials crítiques. En els darrers viatges que feia periòdicament a Barcelona i a Terrassa el preocupaven tres qüestions. La primera era la de connectar amb un grup de joves historiadors de la seva vila natal per motivar-los a fer una altra història que no fos plena de complaències amb els poders constituïts. La segona era la de la recuperació de la memòria col·lectiva, precisament una de les nostres últimes converses fou motivada per la seva notícia dels dos congressos sobre l'Organització del Treball celebrats en els anys trenta on Marimon descobria un tomb important en la irradicació del taylorisme a Catalunya i del paper dels tècnics. També, en aquest sentit va maldar com va poder per a publicar les memòries d'un company seu, en Lluís Sarlè (4), mort de tuberculosi, després de sortir d'un camp de concentració. Visitava antics i nous companys per a trobar quatre calerons que fessin possible l'edició. Per fi, ho fa aconseguir i no content amb això s'encarregava de distribuir-la. Tothom pot recordar la figura d'en Marimon veient en una improvisada paradeta que ell es portava cada dia de casa seva, en el vestíbul de la Universitat Catalana d'Estiu!

Marimon va ésser un dels assidus participants en la UCE de Prada. De puntetes, un dia en va confessar que més que la bella natural de la població, els records històrics, la tomba de Pompeu Fabra, els concerts de Pau Casals, els motius de retirar-s'hi havien estat, entre altres, la proximitat amb l'altre costat de la frontera i la trobada viva que significava la UCE d'aleshores.

(3) Josep Marimon: "Les classes socials a Catalunya en el decurs de l'era industrial". Edicions catalanes. París, 1971.

(4) L. Sarlè: "Ombres de la vida i de la mort". Ed. Pòrtic. Barcelona, 1984.

Des de 1971 Marimon assistia, primer esporàdicament, després diàriament, als cursos de la secció de Sociologia. Amb puntualitat, cosa poc freqüent en els costums docents i discents, s'asseia en els darrers rengles de l'aula. La seva atenció, el seu respecte per l'opinió dels altres s'imposaven en un ambient on moltes vegades el debat apassionat, la discussió aferrissada trencaven les barreres de la consideració intel·lectual. Reservat, intervenia poc i molt sovint a instàncies nostres. Però quan ho feia, venent la seva enorme timidesa, el rigor del seu parlament i la bonhomia de la seva persona marcaven el to de la sessió.

Marimon sempre trobava un motiu d'interès. De les explicacions més històriques d'en Cucó, a les més antropològiques de Martínez Alíer o de Mira o les més filosòfiques de Borrell, a les nocions de societat corporativa de Giner, de desviació de Pons, de poder de Marquès, totes elles despertaven la curiositat del seu esperit i per a tots ells trobava una frase d'encoratjament per a continuar treballant en la sociologia.

Si la UCE hagués d'organitzar algun homenatge, segur que Marimon en mereixeria un a la seva perseverança, a la seva callada obstinació, a la seva convicció en un tarannà, en unes idees, en un país. Descansi en pau, Josep Marimon.

Jordi Estivill

INFORMACIÓ

- * La Fundació Jaume Bofill ha editat l'Index d'Estudis Socials. 1985, que és un recull de les tesis de doctorat i llicenciatura de Ciències Econòmiques, Humanes i Socials llegides a les Universitats dels Països Catalans durant l'any 1985. Aquesta publicació és gratuïta i si us interessa la podeu passar a recollir per la Fundació Jaume Bofill, C/ Provença, 324 de Barcelona, qualsevol dia feiner, excepte els dissabtes, de les 8.30 a la 1.30 i de les 14.30 a les 17.30.
- * Dins la convocatòria de Premis de l'Institut d'Estudis Catalans per a l'any 1988 ens plau d'informar-vos del Premi Jaume Carner i Romeu, de 150.000 pressetes, per al millor treball de tema econòmic, sociològic o polític referent a les terres catalanes. A principis del proper curs surtiran publicades les bases d'aquest premi, de les quals us informarem per si és del vostre interès.